

MERITALON
MUSEO

VILINÄÄ

Meritalon puutarhassa

TEKSTI JA KONSEPTI: Anna Väänänen
KUVITUKSET JA GRAAFINEN SUUNNITTELU: Anni Pöyhtäri
FAKTAN TARKISTUS: Sanja Hakala
PAINOPIIKKA: Newprint 2024

Tervetuloa Meritalon museon puutarhaseikkailulle!

VEHREIDEN PUUTARHOJEN KASVIEN kätköissä liikkuu monen monta erilaista vipeltäjää. Linnut lentelevät puissa, nisäkkäät rapistelevat pensaissa ja pienet hyönteiset surraavat kukasta toiseen tai vilistävät kivien alla piiloissa. Puutarhat tarjoavat rikkaan ja suojaisan elinympäristön erilaisille eläimille, joihin voit törmätä ulkona seikkaillessasi.

LÄHDE MUKAAN KIERTÄMÄÄN museon vanhan ajan puutarhaa ja etsimään mitä kaikkea sieltä voikaan tulla vastaan. Kuka kumma kulkee lehtikasassa? Ketkä surisevat ruusupensaassa? Entä kuka kiipeilee vanhan tammen oksilla?

OTA KÄTEESI KARTTA ja seuraa puutarhassa polveilevaa reittiä. Pisteillä tapaavat monenlaisia pihan asukkaita ja opit niiden elintavoista. Samalla saat vinkkejä siitä, miten voit itse auttaa eläimiä ja parantaa niiden elinoloja omassa kotiympäristössäsi.

LÄHDETÄÄN MATKAAN!

1

VARIS
Corvus corone cornix

SAARNI
Fraxinus excelsior

”KRAAK, KRAAK”

KUKA RAAKKUU VAJAN KATOLLA?

Iso harmaan musta varis on lennähtänyt pihavajan katolle ja raakkuu kovalla äänellään. Varoittaako se lähistöllä hiiviskelevästä ketusta? Tai lensikö yli haukka? Ehkä naapuripihan roskapöntön kansi kolahti ja varis kertoo kavereilleen, että lähistöltä voi löytyä mehekasta murkinaa. Varis on todella älykäs lintu ja sille maistuu kaikenlainen purtava – jopa jätteet!

Varikset viihtyvät ihmisasutuksen lähellä. Ne tekevät joka kevät uuden pesän oksista, maasta ja savesta havupuun latvaan. Aamun hämärässä varikset lentävät porukalla tuttuun kokoontumispaikkaan rakennuksen katolle tai korkeaan puuhun, missä ne vaihtavat kuulumiset ennen kuin hajaantuvat ruoanhakuun. Uteliaat ja kekseliäät varikset voivat elää jopa 17-vuotiaaksi.

Tiesitkö, että varis voi oppia laskemaan? Se ymmärtää matemaattisia laskuja ja jopa nollan käsitteen. Tutkimusten mukaan varis voi olla yhtä fiksu kuin 7-vuotias lapsi.

JOS HALUAT AUTTAA lähiympäristön variksia, voit antaa niiden seikkailla pihapiirissä kaikessa rauhassa. Varikset syövät etanoita ja muita pieniä puutarhan eläimiä ja pitävät siten apunasi pihan paikkoja kunnossa.

2

VALKOAPILA
Trifolium repens

PELTOLIERO
Aporrectodea caliginosa

”Möyh, möyh”

KETKÄ MÖYHENTÄVÄT MAATA JALKOJEMME ALLA?

Vaikka emme sitä maanpinnalla näe, jalkojemme alla mullan seassa vilisee. Siellä kastemadot möyhivät maata, kaivavat tunneleita ja hajottavat lahoavia kasvien osia mullaksi.

Kastemato on tehokas maaperän kuohkeuttaja ja maanparantaja niin kasvimaalla, pihanurmikolla kuin kompostissa. Se onkin puutarhurin paras kaveri!

Kastematoja on Suomessa yli kymmenen lajia. Niistä osa on hyvin pieniä ja osa voi kasvaa jopa 50 cm pitkeksi. Madot elävät yleensä mullan alla, mutta sateella ne nousevat maan pinnalle. Yhden neliömetrin alueella matoja voi olla maan sisässä jopa 100–400 kpl. Lierot syövät kasvin osia, joita ne vetävät maan alle käyttäviinsä. Matoja puolestaan syövät linnut, siilit, mäyrät ja monet muut eläimet. Madot ovat tärkeitä koko luonnon ravintoverkolle.

Tiesitkö, että madot hengittävät ihonsa kautta tai että ne voivat tehdä kurinaääniä maan alla, jos niitä häiritään?

JOS HALUAT PÄÄSTÄ helpommalla puutarhatöissä ja auttaa samalla kastematoja, voit jättää syksyllä puiden lehtiä haravoimatta. Madot vetävät lehdet maan alle ravinnokeeseen ja muuttavat ne meheväksi mullaksi, jossa kasvien on hyvä jatkaa kasvuaan.

3

SIILI

Erinaceus europaeus

”Rips, raps”

KUKA RAPISTELEE LEHTIKASASSA?

Kuivat lehdet ripisevät pienten jakojen alla, kun siili mennä tuhisee pesäänsä lehtikasan suojaan. Kasvimaalta löytyneet madot, etanat ja puutarhassa piileskelevät hyönteiset ovat täyttäneet siilin mahan ja nyt se suuntaa suojaansa piiloonsa viettämään päivälepoa. Siili on yöeläin eli se liikkuu hämärän turvin ja nukkuu päiväsaikaan – silloin kun ihmiset ovat liikkeellä. Jos vaara uhkaa, siili käpertyy pienelle kerälle ja sen 3000–6000 terävää piikkiä suojaavat siilipalloa.

Talven siili viettää horroksessa lehtipesässään ja sen ruumiin lämpötila laskee +2–4 asteeseen. Keväällä siili lähtee taas touhuihinsa etsimään puolisoa ja ruokaa, jota sen täytyy tankata ahkerasti koko kesä pystyäkseen viettämään taas seuraavat 6–7 kuukautta talvipesässään.

Tiesitkö, että siili herää talvella 7–10 päivän välein pissalle ja vaipuu sen jälkeen uudestaan horrokseen?

JOS HALUAT AUTTAA siiliä, puutarhaa ei kannata siivota liian siistiksi. Siili voi löytää pihalle jätetyn lehtikasan pesäkseen. Siilejä voi ruokkia tarjoamalla niille kissan- tai koiranruokaa, mutta maitoa ei kannata antaa. Siilit ovat nimittäin luonnostaan laktoosi-intolerantikkoja.

4

TALITIAINEN
Parus major

”Piip, piip, piip”

KUKA PIIPITTÄÄ PÖNTÖSSÄ?

Keltarintainen ja tummatakkinen talitiainen, yksi Suomen seitsemästä tiaislajista, on löytänyt pihapuuhun kiinnitetystä linnunpöntöstä hyvän pesäpaikan poikasilleen. Keväällä talitinttipariskunta kerää yhdessä heinää, sammalia ja pehmeitä karvoja sekä höyheniä, joilla ne vuoraavat pöntön kodiksi lintulapsille. Emo munii pesään jopa 10 pientä pilkullista munaa ja hautoo niitä kärsivällisesti, kunnes poikaset kuoriutuvat.

Kolmen viikon ajan molemmat lintuemot kantavat poikasille ahkerasti ruokaa ja sitten pienokaiset jo lentävät pesästä omin siivin. Emot hoitavat niitä vielä hetken, kunnes ne ovat täysin valmiita lähtemään maailmalle.

Tiesitkö, että talitintit ehtivät kasvattaa kesän aikana kaksi poikuetta?

JOS HALUAT AUTTAA talitinttejä ja muita pikkulintuja, voit kiinnittää pihapuihin linnunpönttöjä pesäpaikoiksi. Talvella voit tarjota niille siemeniä lintulaudalta tai ripustaa puihin talipalloja.

5

TAMMI
Quercus robur

METSÄHIIRI
Apodemus flavicollis

”Viuh, viuh”

KUKA VIPELTÄÄ KIVIJALAN JUURESSA?

Pieni siimahäntä vilahtaa kivijalan juuressa ja suuret mustat nappisilmät tuijottavat hetken kulkijaa, kun metsähiiri vilistää menemään omissa puuhissaan. Hiiri on jatkuvasti valppaana, haistelee ilmaa ja kuuntelee suuret korvat höröllään ympäristön ääniä. Se on etsimässä ravintoa itselleen, mutta tietää että maistuisi itsekin monelle puutarhassa liikkuvalla isommalle pedolle. Metsähiiren lisäksi maassamme asustaa kolme muuta hiirilajia **peltohiiri**, **vaivaishiiri** ja **kotihiiri**.

Ruskeat, valkeavatsaiset metsähiiret syövät mielellään etenkin siemeniä, tammenterhoja ja pähkinöitä, mutta niille maistuvat myös hyönteiset, madot ja etanat. Ne elelevät luonnossa metsissä ja pensaikoissa sekä viihtyvät myös pelloilla ja puutarhoissa. Syksyn tullen hiiret hakeutuvat mielellään suojaan ja koittavat päästä sisälle rakennusten kellareihin tai taitavina kiipeilijöinä kipuavat vintteihin. Luonnossa hiiret lisääntyvät vain kesällä, mutta ihmisasumusten suojissa ja ruokakätköjensä varassa hiiret voivat synnyttää poikueita myös sydäntalvella.

Tiesitkö, että metsähiiri voi hypätä jopa metrin pituisia loikkia tukeutumalla kengurumaiseen häntäänsä?

JOS HALUAT AUTTAA metsähiiriä, niiden elinpiiri kannattaa koittaa rajata ulos. Sisällä rakennuksissa hiiret tekevät tuhoja järsiessään paikkoja ja papanoidessaan ympäriinsä, joten seinustalla olevat reiät ja kolot kannattaa tukkia. On myös hyvä varmistaa, ettei talveksi tyhjilleen jääviin kesämökeille jää sisälle mitään hiiriä houkuttelevaa syötävää. Muuten tulee hiirenloukuille töitä!

6

ASTERI

Aster

KULTAKUORIAINEN

Cetonia aurata

”Pör, pör, pör”

KUKA PÖRISEE KUKKIEN SEASSA?

Kasvien varret heilahtelevat huojumaan, kun korunkaunis kultakuoriainen lentää pörisee kukkapenkkiin ravinnon hakuun. Sille maistuvat kukkien siitepöly ja terälehdet. Ruokailun lomassa se voi samalla paistatella päivää, sillä aikuiset kuoriaiset viihtyvät mielellään auringossa.

Suomessa elää 3700 kovakuoriaislajia, ja niistä vihertävän kiiltävät **kultakuoriaiset** ja saman näköiset **kuparikuoriaiset** ovat yleisiä koko maassa. Kultakuoriaisia voi löytää toukokuusta syyskuun lopulle asti erilaisten putkilokasvien sekä ruusujen, ohdakkeiden ja mesiangervojen kukinnoista. Monista isoista kovakuoriaisista poiketen kultakuoriaiset ovat taitavia lentäjiä, ja ne voivat matkata pitkiäkin matkoja äänekkäästi siipiaan pärisyttäen. Lentoon lähtiessään ne levittävät esiin kovien, suojaavien peitinsiipiensä alle siististi viikatut lenninsiipensä ja suuntaavat matkaan.

Tiesitkö, että kultakuoriaisen toukat voivat elää muurahaispesissä ja syödä siellä lahoavaa ainesta?

JOS HALUAT AUTTAA kultakuoriaisia ja muita puutarhan hyönteisiä, jätä toukkien ravinnoksi pihaan lahoavaa puuainesta, risukasoja ja maapuita. Joitakin pihan alueita voit myös jättää luonnonmukaisiksi kukkakedoiksi, joilla viihtyvät päivänkakkarat, unikot, ketoneilikat ja ruiskaunokit. Pienetkin ketoalueet tarjoavat hyönteisille tärkeitä ruokailu- ja lisääntymispaikkoja.

7

PIHASYREENI
Syringa vulgaris

RUSAKKO
Lepus europaeus

”Nuuh, nuuh”

MIKÄ PEHMEÄ PALLERO

KYYHÖTTÄÄ PENSAAN JUURESSA?

Syreenipensaan suojaan on käpertynyt pieni ruskea jäniksen poikanen. Se on ihan paikoillaan, jotta sitä ei huomattaisi. Jänikset synnyttävät keväällä 2–5 poikasta ja piilottavat ne kaikki eri paikkoihin pensaiden suojiin. Päivänsä pupun poikanen viettää yksin piilossa ruohoa mutustellen ja emo käy imettämässä sitä iltaisin hämärän turvin.

Suomessa elää kolme eri jänislajia: **rusakko**, **metsäjänis** ja villiintyneistä kesykaneeista polveutuva **villikani**. Rusakot syövät mieluiten heinää ja apilaa, kun taas metsäjänikset jäsivät ravinnokseen etenkin koivujen ja pajujen oksia. Jäniksille maistuvat myös monet puutarhan kasvit, kuten nuoret omenapuut, kukat ja kasvimaan antimet. Talveksi rusakot pukevat ylleen lähes kesäpuvun värisen ruskean tai hopeanharmaan turkin. Metsäjänikset puolestaan vaihtavat päälleen vitivalkoisen karvan, josta erottuvat mustina vain korvanpäät.

Tiesitkö, että jänikset syövät osan omista papanoistaan? Jänis kakkaa tavallisten papanoiden lisäksi myös sellaisia, joiden mukana sen mahalaukkuun siirtyy tärkeitä, umpisuolesta erittyviä ruoansulatusentsyymeitä.

JOS HALUAT AUTTAA JÄNIKSEN POIKASTA, anna sen olla rauhassa omassa piilossaan. Jänisemo käy ruokkimassa ja hoitamassa pienokaista kerran päivässä, eikä se tarvitse ihmisen apua. Päinvastoin emo voi hylätä pentunsa, jos siihen tarttuu ihmisen hajua.

8

VALAMONRUUSU
Rosa 'Splendens'

TARHAMEHILÄINEN
Apis mellifera

”Sur, sur, sur”

KETKÄ SURISEVAT RUUSUPENSAASSA?

Pienet mustan ja ruskean raidalliset mehiläiset lentelevät tuoksuvien ruusujen seassa kiireisinä työn touhussa.

Ne pyrähtelevät kukasta kukkaan kerätessään mettä ja siitepölyä. Pesässä mehiläiset muuttavat saaliinsa hunajaksi ja säilövät sen mehiläisvahasta rakentamiinsa kuusikulmaisiin kennoihin talven varalle. Luonnossa pesä löytyy puun kolosta tai muusta onkalosta, mutta Suomessa tarhamehiläiset elävät mehiläistarhaajan rakentamissa mehiläispesissä.

Mehiläiset elävät suurina yhdyskuntina, joihin kuuluu jopa 10 000–80 000 yksilöä. Pesässä kaikilla on omat tehtävänsä.

Kuningatar munii munia ja on kaikkien pesän mehiläisten äiti. **Työläiset** rakentavat kennoja, hoitavat toukkia, hankkivat ravintoa ja puolustavat pesää. **Kuhnurit** eli koirasmehiläiset elävät pesässä täysihoidossa, kunnes ne lentävät pois kosiskelemaan häälennolla olevia kuningattaria.

Suurin osa maapallon kasveista tarvitsee pölytystä lisääntyäkseen. Mehiläiset ovat maailman tärkeimpiä kasvien pölyttäjiä ja parantavat satoa pelloilla ja puutarhoissa.

Tiesitkö, että mehiläiset pistävät vain äärimmäisen hädän tullen? Pistäessä niiden peräpäässä oleva piikki repeää irti ja mehiläinen kuolee pian sen jälkeen.

JOS HALUAT AUTTAA mehiläisiä, istuta pihalle kukkia ja anna nurmikon apiloiden ja voikukkien kasvaa. Mehiläiset keräävät niistä mettä ja siitepölyä ravinnokseen. Kukkien väriloisto ilahduttaa mehiläisten, perhosten ja monien muiden hyönteisten lisäksi myös sinua itseäsi ja koko naapurustoa.

9

KELTAKURJEN-
MIEKKA
Iris pseudacorus

SAMMAKKO

Rana temporaria

”Kur, kur, kur”

KUKA KURNUTTAA SADEVESI- TYNNYRIN VIERESSÄ?

Sammakko on lähtenyt liikkeelle varjoisasta piilopaikastaan ja loikkinut pihanurmen yli vesitynnyrin luo. Yleensä sammakot liikkuvat hämärän aikaan, mutta sateella niitä voi nähdä myös päivänvalossa. Sammakkoja elää monenlaisissa ympäristöissä, mistä löytyy ravinnoksi hyönteisiä, matoja, etanoita ja hämähäkkejä. Suomessa on kolme sammakkolajia: **rupikonna**, **ruskosammakko** ja **viitasammakko**, ja muutamia uudempia tulokkaita kuten kaksi **vihersammakkoa**. Kaikki sammakot ja niiden kutu ovat rauhoitettuja.

Keväisin sammakoita löytää kutulammikoista uimasta ja kurnuttamasta kilpaa kosiomenoissaan. Ne laskevat munansa matalaan veteen ja sammakonkudusta kehittyvää toukkia eli nuijapäitä. Nuijapäät kasvattavat itselleen takajalat ja sitten etujalat ja lopulta kadottavat häntänsä. Loppukesästä pihanurmikolla voi pomppia suurikin määrä pienen pieniä nuoria sammakoita. Syksyllä sammakot kätkeytyvät talvehtimaan pohjamutaan, maakoloihin tai kivien alle.

Tiesitkö, että sammakon kurnuttava ääni syntyy, kun sammakko sulkee sieraimensa ja pumpppaa ilmaa suusta keuhkoihin ja takaisin?

JOS HALUAT AUTTAA sammakoita, voit jättää pihapiiriin luontaisia vesipaikkoja tai rakentaa sellaisia. Sammakot viihtyvät kosteissa ja varjoisissa piiloissa lähellä vettä. Samalla vesiallas toimii juomapaikkana myös muille puutarhassa liikkuville eläimille.

10

KUUSI
Picea abies

ORAVA
Sciurus vulgaris

”Ripi, rapi”

KUKA KIIPEILEE TAMMEN OKSILLA?

Vanhasta tammesta kuuluu iloinen rapina, kun pörröhäntäinen orava vipeltää vauhdikkaasti oksalta toiselle ja rungon pintaa pitkin jopa pää alaspäin vilistäen. Välillä orava loikkaa taidokkaasti puusta toiseen tai juosta viipottaa aidan päällä kohti seuraavaa puuta, jonka oksien turvasta se voi säksättää kaikille, jotka häiritsevät sen puuhia.

Orava etsii puiden ja muiden puutarhan kasvien kätköistä ruokaa itselleen ja poikasilleen, joille se on rakentanut pallon muotoisen pehmeän pesän naavasta, sammaleista, heinistä ja lehdistä korkealle puun suojiin. Oraville maistuvat erityisesti kuusenkäpyjen siemenet, mutta ne syövät mielellään myös tammenterhoja, marjoja, hedelmiä, kukkia, hyönteisiä ja sieniä. Käyvätpä ne tilaisuuden tullen varastamassa myös pikkulintujen munia ja poikasia. Orava kätkee ruokaa useisiin piiloihin talven varalle. Talveksi se vaihtaa kesän ruskean karvapeitteensä harmaaseen, joka suojaa paremmin lumisissa maisemissa.

Tiesitkö, että oravat istuttavat vuosittain tuhansia puita vahingossa? Ne kätkevät terhoja ja siemeniä piiloihinsa ja unohtavat osan kätköpaikoista.

JOS HALUAT AUTTAA pihapiirin oravia, voit laittaa talvella pähkinöitä tarjolle lintulaudalle. Oravat vierailevat mielellään ruokintapaikalla hakemassa ravintoa, sillä kylminä kuukausina ruokaa on muuten vähemmän tarjolla.

Nyt on Meritalon museon puutarha kierretty ympäri!

LÖYSITKÖ KAIKKI KYMMENEN erilaista eläintä,
jotka olivat piiloutuneet pihamaalle?
Oliko siellä uusia tuttavuuksia?
Opitko uutta pihapiirin eläimistä?
Mikä oli hauskinta tai yllättävintä?

ENTÄ TAPASITKO SEIKKAILLESSASI kenties joitakin
muita eläimiä? Mitä ne olivat? Keitä muita
puutarhassa voisikaan asustaa?

NYT TIEDÄT PALJON vanhojen ja uusienkin
puutarhojen asukkaista ja niiden puuhista pihamaalla.
Innostutko lähtemään omalle kotipihallesi tai
lähiympäristöösi etsimään eläimiä ja niiden jälkiä?
Voit käyttää apunasi tätä Meritalon puutarhan vihkoa
ja koittaa löytää samoja kavereita omasta tutusta
ympäristöstäsi.

MUKAVIA SEIKKAILUHETKIÄ LÄHILUONTOON!

SALON
HISTORIAALLINEN
MUSEO

Meritalon museo

Moisionkatu 18, 24100 Salo

salomus.fi

